

ROBERT ADAM

**PŘÍRUČKA
K MORFOLOGII ČEŠTINY**

VÝKLAD A CVIČENÍ
S ŘEŠENÍMI

KAROLINUM

Příručka k morfologii češtiny

Výklad a cvičení s řešeními

Robert Adam

Recenzovali: PhDr. Jasňa Pacovská, CSc.

PhDr. Vojtěch Veselý, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2017

Redakce Petra Bílková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2017

© Robert Adam, 2017

ISBN 978-80-246-3751-8

ISBN 978-80-246-3759-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvodní slovo ---- 7

1. PŘEDMĚT A MÍSTO MORFOLOGIE ---- 9

2. FORMÁLNÍ TVAROSLOVÍ, MORFEMATIKA A MORFONOLOGIE - ZÁKLADNÍ POJMY ---- 13

3. MORFOLOGICKÉ KATEGORIE ---- 17

3.1 Jmenné morfologické kategorie ---- 19

3.1.1 Pád ---- 19

3.1.2 Číslo ---- 22

3.1.3 Jmenný rod ---- 24

Cvičení a řešení ---- 28

3.2 Slovesné morfologické kategorie ---- 32

3.2.1 Osoba a číslo ---- 32

3.2.2 Způsob ---- 33

3.2.3 Čas ---- 35

3.2.4 Vid ---- 37

3.2.5 Slovesný rod ---- 38

3.2.6 Jmenný rod ---- 40

Cvičení a řešení ---- 41

4. SLOVNÍ DRUHY ---- 45

4.1 Sémantické kritérium ---- 46

4.2 Syntaktické kritérium ---- 47

4.3 Morfologické kritérium ---- 47

4.4 Slovnědruhová teorie Miroslava Komárka ---- 48

Cvičení a řešení ---- 50

4.5 Neohebné slovní druhy ---- 54

4.5.1 Předložky ---- 54

4.5.2 Spojky ---- 55

4.5.3 Částice ----	55
4.5.4 Cítoslovce ----	56
4.5.5 Příslovce ----	57
Cvičení a řešení ----	59
4.6 Jmenné slovní druhy ----	64
4.6.1 Substantiva ----	64
4.6.2 Adjektiva ----	64
4.6.3 Zájmena, deiktická slova ----	67
4.6.4 Číslovky ----	69
Cvičení a řešení ----	71
4.7 Slovesa ----	76
4.7.1 Slovesné paradigma ----	76
5. FORMÁLNĚMORFOLOGICKÝ SYSTÉM ----	79
5.1 Deklinační typy ----	80
5.2 Konjugační typy ----	81
Cvičení a řešení ----	83
5.3 Variantnost flexe ----	85
5.4 Vývoj flexe a jeho tendence ----	86
Příklady úloh vztažených k textu a řešení ----	88
Literatura ----	92

ÚVODNÍ SLOVO

Tato vysokoškolská učebnice je určena posluchačům bakalářského stupně studia bohemistiky; primárně byla koncipována pro potřeby povinné přednášky z morfologie, která je součástí studijního plánu bakalářského oboru český jazyk a literatura na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Učebnice vychází do značné míry z tradičního pojetí morfologie češtiny, tak jak je obsaženo v běžně dostupných mluvnicích a kompendiích, jakými jsou zejména *Mluvnice češtiny 2 (MČ 2)*, *Encyklopedický slovník češtiny (ESČ)*, *Příruční mluvnice češtiny (PMČ)* a *Čeština – řeč a jazyk (ČŘJ)*. Na tyto publikace při parafrázování jejich výkladů obvykle výslovně neodkazuje. (Na některých místech se však od obvyklého pojetí odchyluje.)

Obsahem příručky je víceméně ucelený popis funkčního tvarosloví současné (zejména spisovné) češtiny. Zvláště pojednává o morfologických kategoriích (nejprve jmenných, pak slovesných) a o slovních druzích (neohebných, jmenných a nakonec o slovesech). Formální morfologii se věnuje jen obecně, neuvádí paradigmata jednotlivých ohýbacích typů ani popisy nepravidelností ve flexi; nejpodrobnější popis formálního tvarosloví současné spisovné češtiny podává Štícha a kol. (2013). V návaznosti na výklady v Gramatických rozborech češtiny (Adam a kol. 2017) volí tato příručka v oblasti morfologických kategorií spíše formální než sémantický přístup.

**1. PŘEDMĚT
A MÍSTO
MORFOLOGIE**

V této příručce budeme vycházet z takového pojetí jazyka a jazykovědy, podle něhož jazykověda zkoumá jazyk jakožto znakový systém sloužící k vyjadřování významů, založený na lidské zkušenosti s vnitřní i vnější realitou, sociálně existující, lidmi osvojený jako komplexní dovednost a projevující se v řeči, v konkrétních promluvách (a z nich abstrahovaný).

Když používáme jazyk (ať už ke komunikaci, nebo k myšlení), tak slovy (přesněji řečeno pojmenováními) pojmenováváme skutečnost, tak jak si ji myslíme (jak ji mentálně zpracováváme), tj. vybíráme ze svého vědomí nějaké představy a ty pojmenováváme (už při onom vybírání nás však ovlivňuje naše jazyková zkušenost). Z těchto slov (pojmenování) zároveň vytváříme výpovědi, které nám umožňují o skutečnosti vypovídat (verbalizovat mentální operace, spojovat představy dohromady a vyjadřovat vztahy mezi nimi). Ve flektivních jazycích, jako je čeština, přitom většinu slov pozměňujeme (ohýbáme); toto pozměňování slouží současně k vyjadřování vztahů mezi slovy a k vyjadřování obecných významů. Takové slovo je ve větě vždy realizováno prostřednictvím některého ze svých tvarů.

Morfologie neboli tvarosloví je jazykovědná disciplína zabývající se tou rovinou jazykového systému, na níž je jednotkou slovní tvar: rovinou morfologickou.

Morfologie je spolu s fonologií a syntaxí součástí gramatiky – nauky o vztazích mezi jazykovými znaky, jinak též nauky o jazykových formách a jednotkách a o pravidlech a způsobech jejich spojování v jednotky vyšší. Je to disciplína tradiční už od mluvnice antických přes nejstarší mluvnice češtiny (u nás byla zprvu nazývána etymologií).

Ve světové jazykovědě se pod pojmem morfologie chápe nauka o způsobech tvoření slov, o kombinatorice morfémů, o vnitřní struktuře slov. Dělí se na morfologii derivační (nauku o struktuře slova jako lexikální jednotky) a flektivní (nauku o gramatických morfémech, o gramatických významech/kategoriích a jejich vyjadřování). V lingvistice češtiny jakožto jazyka vysoce flektivního se morfologií tradičně rozumí pouze morfologie flektivní, zatímco tzv. derivační morfologie (slovo tvorba) spadá do lexikologie. Hranice mezi (flektivní) morfologií a slovo tvorbou však není ostrá; jako pomezí jevy lze jmenovat stupňování adjektiv a příslovcí (*nejveselejší, krásněji, méně krásně*, srov. Karlík – Hladká 2004), tvoření slovesných adjektiv a slovesných substantiv (*uvařená, chodící, svěcení*), tvoření posesivních adjektiv (*Jungmannova ulice × Palackého ulice*) nebo změnu vidu (*hodit > házet*). Zatímco morfologie se zabývá především těmi mor-

f(ém)y, které vyjadřují významy gramatické (obecnější, abstrahované), lexikologii zájímají ty, které vyjadřují významy lexikální, věcné (pojmy, představy).

Těsným vztahem je morfologie spojena se syntaxí. Slovní tvary plní zpravidla funkce ve větě, flexe slouží k vyjadřování syntaktických vztahů v syntagmatech, morfologické prostředky mají tedy služebné postavení vůči prostředkům syntaktickým. Také mezi těmito dvěma disciplínami je hranice neostrá: příkladem pomezího jevu mohou být např. tvary/konstrukce participiálního pasiva (*byly přijaty*), rezultativu (*máme vyhráno, nechals rozsvíceno*) nebo opisného imperativu (*ať žehná*).

Rozeznáváme morfologii funkční čili sémantickou a morfologii formální. **Funkční tvarosloví** znamená nauku o tvarech slov po stránce jejich významu, tj. o druzích slov, o gramatických významech (kategoriích) a o funkcích slovních tvarů v komunikaci a v systému jazykových prostředků: o tom, jaké (obecné) významy vyjadřují slova svými tvary, a o tom, které třídy slov vyjadřují které třídy těchto obecných významů. **Formální tvarosloví** pak znamená nauku o paradigmatech, tj. uspořádaných souborech tvarů ohebných slov.

Mluvnice češtiny tradičně rozeznávají dva základní typy ohýbání (flexe): **konjugaci** (časování) a **deklinaci** (skloňování). Časování je flexe slovesná, při níž se mj. vyjadřuje kategorie času; skloňování je flexe jmenná, při níž se mj. vyjadřuje kategorie pádu. J. Marvan (2008) považuje za třetí základní typ flexe stupňování adjektiv a příslovcí; L. Uličná – O. Uličný (2013) pokládají za třetí základní typ flexe predikativizaci, tj. obměny jako *zdravý – zdráv* nebo *hlučně – hlučno*.

V této příručce půjde o morfologii češtiny, a to o morfologii synchronní (tzn. jazyka žijících generací a běžně recipované literatury), převážně funkční, popisnou (tedy ne předepisující, ale ani vysvětlovací) a ve formální složce zpravidla (ale ne výhradně) normativní (vztáženou k obecně závazné kulturní varietě jazyka).

**2. FORMÁLNÍ TVAROSLOVÍ,
MORFEMATIKA
A MORFONOLOGIE –
ZÁKLADNÍ POJMY**

Nejmenší znakovou jednotkou, tzn. nejmenší jednotkou mající výraz i význam, je **morfém**. Je to jednotka abstraktní, systémová. Určuje se na základě (syntagmatických i paradigmatických) vztahů k sousedním jednotkám.

Podle funkce se morfémy dělí na lexikální (přesněji řečeno lexikální a derivační) a gramatické (relační): **lexikální morfémy** mají lexikální význam a tvoří otevřenou třídu, kdežto **gramatické morfémy** tvoří třídu uzavřenou a mají gramatický význam nebo gramatickou funkci: vyjadřují morfologické kategorie a/nebo konstruuji tvary. Základním lexikálním morfémem, nesoucím významové jádro slova, je kořen.

Podle distribuce se morfy dělí na **volné** (stojící samostatně, tzn. ve svém okolí přemístitelné, např. reflexivum *se* nebo předložka *do*) a **vázané** (vytvářející pomocí syntagmatických vztahů slovní tvary s jinými vázanými morfy, se svým okolím těsně spojené a v něm nepřemístitelné).

Podle pozice rozdělujeme nekořenové vázané morfémy neboli afixy na prefixy (v pozici před kořenem), interfixy (mezi dvěma kořeny) a sufixy (za kořenem). Derivační morfém nacházející se na absolutním konci slova/tvaru (až za všemi sufixy gramatickými) nazýváme postfix.

Konkrétní realizací morfémového znaku je **morf**. Má-li morfém více různých realizací, jde o **alomorfy** (např. kořen slovesa *brát*: *ber* - *br* - *bor* - *bír* - *běr*; předpona *do-* - *dů-*). Můžeme tedy vymezit morfém jako soubor formálně podobných morfů s totožným významem, které jsou navzájem ve vztahu komplementární distribuce a vystupují v různých slovních tvarech. (Existují však i morfémy realizované vždy tímž morfem, např. kořen *les*.)

Výraz „slovo“ označuje v morfologii dva různé pojmy; můžeme je rozlišit pomocí přívlastků „systémové“ a „textové“. **Systémové slovo** (neboli lexém) je abstraktní jednotka slovní zásoby; je-li ohebné, má slovní tvary. **Textové slovo** je naproti tomu jednotka konkrétní, ryze formální, reálně vyčlenitelná v textu svou přemístitelností a netěsnou vázaností na okolí (při písemné komunikaci jsou textová slova dobře vidět, oddělují se mezerami a interpunkcí, textové procesory je umějí snadno spočítat; při zvukové komunikaci mohou vedle přemístitelnosti někdy při delimitaci slov pomoci i suprasegmentální zvukové prostředky). Oba pojmy je nutno odlišovat, neboť např. různé tvary téhož slova systémového se mohou skládat z jednoho i více slov textových.

Základní morfologickou jednotkou je **slovní tvar** – formálně i významově celistvé syntagma morfů, jehož prostřednictvím je systémové slovo realizováno v komunikaci.

Navzdory izomorfismu (strukturní podobnosti) jednotek morfematické a morfologické roviny jazyka máme bohužel na morfologické rovině k dispozici o jeden pojem méně: trojici morfém–morf–alomorf odpovídá pouhá dvojice (systémové) slovo–slovní tvar. Je vztah slovního tvaru a slova stejný jako vztah morfu a morfému, nebo jako vztah alomorfu a morfému? Systémovější by byla první možnost (slovní tvar je realizací slova), avšak v praxi implicitně převládá druhé pojetí: o tvarech se zpravidla mluví jen v případě slov ohebných.

Podle formy (přesněji podle počtu textových slov) rozeznáváme v češtině dva typy slovních tvarů – syntetické neboli jednoduché (*oběhni*) a analytické neboli složené (*oběhla bys*); analytický tvar, třebaže jeho složky mohou být rozděleny ve větě jinými slovy, se považuje za jeden tvar, protože úhrn morfologických významů vyjadřuje až jako celek.

Z morfologického hlediska je účelné dělit slovní tvar na dvě části: na **tvarotvorný základ** (morfologickou bázi) a **tvarotvorný formant**. Základ je společný všem tvarům daného slova a je tvořen morfémy vyjadřujícími lexikální význam, kdežto formant se při ohýbání slova mění a skládá se z morfémů vyjadřujících významy a funkce gramatické. Výjimku tvoří komplexní slovní tvary osobních zájmen (*já, nás* apod.) – v nich základ a formant rozlišit nelze, lexikální i gramatický význam jsou vyjadřovány v jediném morfu. Jinou výjimkou jsou tvary tvořené supletivně (*člověk/lidé, jde/šel*): u nich se při flexi mění i tvarotvorný základ včetně kořene.

Tvarotvorný základ spolu s kmenotvornou příponou tvoří **kmen**.

Součástí tvarotvorného formantu mohou být vedle afixů (koncovky, dalších tvarotvorných afixů a kmenotvorné přípony) také tvary pomocných sloves, volné tvarotvorné morfy a rovněž morfonologické alternace. **Morfonologická alternace** je proces obměny fonémové skladby, ke kterému dochází při flexi v tvarotvorném základu a při derivaci v základu slovo-tvorném. Soubor fonémů (nebo fonémových skupin) účastnících se alternace v alomorfech jednoho morfému se nazývá **morfoném** (např. *k-c-č* v kořeni slova *ruka*; *sk-šť* v adjektivní příponě *-ský*).

Soubor tvarů ohebného slova uspořádaný podle vyjadřovaných gramatických významů označujeme jako **paradigma** tohoto slova. Paradigma se skládá z **pozic**. Pozic v paradigmatu rozumíme konfiguraci vyjadřovaných hodnot morfologických kategorií (např. dativ plurálu feminina). **Neohebná slova** nevyjadřují morfologické kategorie, nemají tudíž paradigmata; naproti tomu tzv. **nesklonná jména** (*angažmá, kha-ki, jejich*) paradigma mají, ale všechny jeho pozice obsazují týmž tvarem. Je velmi důležité odlišovat pozici od konkrétního tvaru, který ji obsazuje. Počet tvarů ohebného slova a počet pozic v jeho paradigmatu nebývá totožný, a pokud je, je to vlastně náhoda. Nesoulad těchto počtů způsobují jevy zvané homomorfie a polymorfie, oba v češtině značně rozšířené.

Homomorfie je tvarová homonymie: jeden tvar obsazuje více pozic. Jinými slovy: tvarotvorné formanty s touž formou mohou vyjádřit různé konfigurace gramatických významů (např. *žen-y*: G sg., N pl., A pl., V pl.). U deklinačního vzoru „stavení“ je ho-

momorfie velmi výrazná, u nesklonných jmen je absolutní. V libovolném jmenném paradigmatu v češtině je vždy homomorfie mezi N pl. a V pl.

Polymorfie je tvarová synonymie: jednu pozici obsazuje více tvarů, tzn. jedna konfigurace gramatických významů může být vyjádřena více tvarotvornými formanty. Polymorfie se projevuje jako tvaroslovná dubletnost (jsou-li variantní tvary dva, např. D sg. *útočníku/útočnickovi*), eventuálně tripletnost (jsou-li tři: L sg. *kameně/kamení/kamenu*).

Paradigma je možno členit na dílčí paradigmata neboli subparadigmata (např. u jmen je obvyklé zvlášť vydělovat subparadigma singulárové a plurálové). Některá slovesná subparadigmata mají své souhrnné názvy: např. infinitiv, přechodník (minulý), přičestí (trpné).

3. MORFOLOGICKÉ KATEGORIE

Morfologické kategorie – centrální předmět zkoumání funkčního tvarosloví – mají povahu jazykových znaků: tvoří je sepětí zobecněného, kategoriálního, gramatického významu s příslušnými pravidelně fungujícími morfologickými prostředky jeho vyjádření (gramatickými afixy, pomocnými slovesy, volnými tvarotvornými morf(ém)y). Výraz „kategorie“ se mnohdy pojímá široce a souvisí s kategorizací jako obecnou kognitivní činností lidské mysli (tj. členěním skutečnostního kontinua na kategorie). Takto je možné za kategorie označit např. lexikální abstrakce typu počitatelnosti substantiv, určenosti, stavovosti, aktuálnosti děje apod.; o morfologické kategorie však nejde, neboť zde nejsou přítomny ony pravidelně a závazně fungující výrazové prostředky.

V konkrétním slovním tvaru nabývá morfologická kategorie vždy nějaké **hodnoty**, přičemž kategorie i hodnota mají název (např. kategorie čísla může nabýt buď hodnoty singuláru, nebo hodnoty plurálu). Jednotlivé morfologické kategorie češtiny jsou dvou-, tří-, čtyř- nebo sedmihodnotové.

Morfologické kategorie se projevují při flexi. Ve flektivním jazyce bývají sémata jednotlivých kategorií, tj. jejich hodnoty, vyjadřována dohromady (v jediném morfu) se sémata jiných kategorií – např. v pádové koncovce jsou vyjádřena sémata všech jmenných kategorií. Konfigurací vyjadřovaných hodnot morfologických kategorií je definována pozice v paradigmatu.

Jmenný rod substantiv, některých zájmen a některých číslovek (nikoli však adjektiv) a podle obvyklého pojetí i slovesný vid jsou kategorie neflektivní (lexikálně-gramatické), tzn. při flexi příslušného lexému se nemění.

Morfologické kategorie je možno rozčlenit na slovesné (uplatňující se primárně při konjugaci) a jmenné (uplatňující se primárně při deklinaci). Je tedy zřejmé, že morfologické kategorie jsou svázány s jednotlivými ohebnými slovními druhy. Slovní druhy a morfologické kategorie však spolu souvisejí i tak, že obojí může plnit velmi podobnou funkci – např. kategorie čísla i číslovky vyjadřují množství, pád i předložky vyjadřují vztahy substantiva k jinému slovu ve větě.

Ze syntaktického hlediska je účelné rozlišovat morfologické kategorie syntakticky nezávislé (pojmenovávací, např. číslo substantiv a substantivních zájmen), syntakticky vázané (pád substantiv) a syntakticky závisle proměnné (číslo adjektiv a adjektivních zájmen).

Podle jejich funkce můžeme rozeznávat kategorie komunikační čili pragmatické (vyjadřují nějaký aspekt interakce komunikantů v dané komunikační situaci), odrazové (vytvářejí obraz výseku skutečnosti, která je předmětem komunikace) a strukturační (organizují výrazy v textu) – poslední funkce je vývojově nejmladší a progresivní. Komunikační funkci mají osoba, způsob a čas, odrazovou vid a zčásti ještě i jmenný rod a číslo, strukturační pád a slovesný rod. Vztah komunikačních a odrazových kategorií k mimojazykové skutečnosti je přímější než v případě kategorií strukturačních.

Morfologické kategorie se mohou za určitých okolností významově **neutralizovat**, tzn. rozdíl mezi významy jednotlivých hodnot dané kategorie přestane platit (např. při generickém užití substantiva se významový rozdíl mezi singulárem a plurálem neuplatňuje: *Špaček patří mezi pěvce.* = *Špačci patří mezi pěvce.*). Obvyklé také je, že jedna z hodnot dané kategorie je **bezpříznaková**. Usoudit, která to je, můžeme buď podle toho, která hodnota je s to nahradit, zastoupit, popř. zahrnout hodnoty ostatní, nebo podle toho, kterou hodnotu použijeme, nemáme-li na mysli ani jeden ze základních významů jednotlivých hodnot (může se stát – jako např. u kategorie jmenného rodu u příčestí –, že každý z těchto dvou postupů přinese jiné výsledky).

Tak jako lexikální význam, může se i význam gramatický přenášet a proměňovat (**transponovat**): dochází k tomu u odrazových a komunikačních kategorií. Vzniká tak nesoulad mezi vyjadřovanou hodnotou a označovanou skutečností. Příkladem může být vykání jednomu adresátovi (*Dáte si čaj, paní ředitelko?*) nebo užití futura k vyjádření neúplné jistoty („*Okazováchu*“ – *to bude imperfektum.*). Dá se také říci, že příslušná hodnota dané kategorie je při transpozici užitá v sekundární funkci. Transpozice mívají své účely pragmatické, aktualizační: nejčastěji bývají motivovány zdvořilostí nebo expresivitou.

3.1 JMENNÉ MORFOLOGICKÉ KATEGORIE

3.1.1 PÁD

Pád (*casus*) je základní, definiční kategorií deklinace a je u všech jmen kategorií flektivní, proměnlivou. Pád syntaktických substantiv (tzn. substantiv a slov, která se ve větě chovají jako substantiva) vyjadřuje jejich vztahy ve větě, má tedy relační povahu; tato morfologická kategorie má vlastně stejnou obecnou funkci jako slovní druh předložek. (Výjimkou je vokativ: ten žádné syntaktické vztahy nevyjadřuje, nýbrž plní speciální funkci pragmatickou.) Nejčastěji pád vyjadřuje vztah jména k výrazu, který mu syntakticky dominuje. Prostřednictvím syntaktických vztahů mezi slovy vyjadřuje pád i vztahy významové (vztahy mezi pojmenovávanými substancemi a příznaky). Jednotlivé pády jsou sémanticky polyfunkční, avšak někteří autoři hledají za všemi významy daného pádu významový invariant, a to zpravidla v místních a prostorových vztazích (tzv. lokalistické pojetí pádů), popř. pojímají soubor významů daného pádu

jako významovou síť. Pád syntaktických adjektiv je dán shodou s řídícím substantivem.

Některé publikace (důsledně Trávníček 1951, zčásti stále i ČŘJ, ESČ) mylně ztotožňují jednotlivé pády (tj. hodnoty této kategorie) s tvary pád vyjadřujícími, tzn. např. *knihou* podle nich je instrumentál. Tím však ztotožňují nositele funkce s funkcí; navíc tvar zpravidla vyjadřuje svou pádovou koncovkou i hodnoty čísla a rodu.

Ze zahraniční odborné literatury pronikl i do české lingvistiky pojem tzv. hloubkových pádů: tento termín se však používá bez vztahu k morfologické formě a do morfologie nepatří.

Kategorie pádu v češtině nabývá sedmi hodnot. Obecně je možno rozlišovat pády přímé (N, A) × nepřímé (G, D, L, I); vokativ stojí mimo tuto distinkci. V přímých pádech substantiva typicky plní své primární syntaktické funkce podmětu a předmětu, v nepřímých plní obvykle větněčlenskou funkci sekundární.

Jednotlivé pády, přesněji řečeno jednotlivá užití jednotlivých hodnot kategorie pádu, je obvyklé a účelné rozdělit na předložkové (prostředkem vyjádření vztahu je předložka a pád) a prosté. Lokál je v češtině vždy předložkový, vokativ vždy prostý.

Klasifikace pádů podle toho, kterým slovním druhem je substantivum v daném pádě dominováno, může být na pádové hodnoty vztažena jak obecně, tak pro jejich jednotlivá užití. Použijeme-li ji obecně, pak N, D, A, L, I budou pády primárně adverbálními, kdežto G bude pádem primárně adnominálním. Použijeme-li ji jednotlivě, můžeme rozlišit např. genitiv adnominální (*plán příprav*), adverbální (*pozbyla významu*), adnumerální (*pět měsíců*), adpronominální (*něco lepšího*), adadjektivní (*plný dojmů*) a adpredikativní (*Kryštofovi bylo těch dětí líto*).

Jak obecně, tak jednotlivě lze aplikovat i rozlišení pádů syntaktických (vyjadřujících hlavně větný člen), sémantických (vyjadřujících hlavně sémantický vztah), popřípadě pragmatických. Obecně je vokativ pádem pragmatickým, lokál a instrumentál (a podle P. Karlíka v ESČ i dativ) sémantickým a nominativ, genitiv a akuzativ – a ve funkčním generativním popisu i dativ (Hajičová – Panevová – Sgall 2002: 17–18) – syntaktickým.

Nominativ je notoricky pádem podmětu (v této funkci není dominován jiným větným členem), avšak plní i řadu dalších syntaktických funkcí. Ve jmenné části přísudku a v doplňku podmětu se shoduje s pádem řídícího členu; ve funkci přívlastku se uplatňuje jako tzv. nominativ jmenovací, tzn. jako pád, v němž stojí vlastní jméno nějaké substance po jejím označení druhovým (*ve státě Oregon; se sýrem Mimolette*); ve funkci příslovečného určení je obvyklý leda v ustálených spojeních (*hlava nehlava*) nebo po srovnávacích spojkách (*stál jako socha, ještě zmatenější než já*). Předložkový nominativ je v češtině řídký, uplatňuje se jen po několika přejatých předložkách (*versus, kontra, ...*).

Bezpředložkový **genitiv** jakožto adnominální pád plní funkci přívlastku neshodného, vyjadřuje přitom různé sémantické vztahy (posesivitu: *kolo Anny Bartákové*; autorství: *obraz Františka Kavána*; agens: *nařízení vlády*; patiens: *odvolání ministra*; část celku: *noha stolu*; ...). Bezpředložkový genitiv dále funguje jako předmět sloves (zejména reflexiv tantum: *všimněte si názvu; dotkli se ikony*), adjektiv i predikativ; mimoto se používá – arci mnohem méně často než dříve – místo akuzativu s odstínem částečnosti